

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

ภาษาไทยถิ่นตะวันออกเฉียงเหนือ (Northeastern Thai Dialect) หรือภาษาไทยถิ่นอีสาน หรือภาษาลาวเป็นภาษาที่พูดกันในทุกจังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย รวมทั้งยังพบการแพร่กระจายในภาคกลางได้แก่ จังหวัดนครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี กาญจนบุรี สุพรรณบุรี สมุทรสาคร ชลบุรี ปราณบุรี สระแก้ว ฉะเชิงเทรา นครนายก ลพบุรี สระบุรี นครสวรรค์ และสิงห์บุรี และยังพบกระจายเป็นกลุ่มเล็กๆอยู่ในภาคเหนือและภาคใต้อีกด้วย (สุวิไล เปรมศรีรัตน์, 2547)

เจ.มารวิน บราวน์ (Brown, 1965, p.14) ได้กล่าวถึงภาษาไทยถิ่นอีสานว่าเป็นภาษาเดียวกับภาษาลาว และเป็นภาษาราชการของประเทศลาว ภาษาลาวแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มย่อยตามสำเนียงหรือการแตกตัวของเสียงวรรณยุกต์ได้แก่ ภาษาลาวกลุ่มหลวงพระบาง (Luangprabang Group) มีพูดกันในเมืองหลวงพระบางลงมาถึงแม่น้ำโขง รวมทั้งจังหวัดเลยของประเทศไทย และภาษาลาวกลุ่มเวียงจันทน์ (Vientiane Group) มีพูดหลายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย รวมถึงบริเวณภาคกลางและภาคใต้ของประเทศไทย

ภาษาไทยถิ่นอีสานมีลักษณะแตกต่างกับภาษาไทยกรุงเทพฯ ทั้งด้านหน่วยเสียงพยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์ จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า เสียงสระในภาษาไทยถิ่นอีสานกับภาษาไทยกรุงเทพฯ มีความคล้ายคลึงกันคือ มีสระเดียว 18 หน่วยเสียงเท่ากัน ได้แก่ /i, iː, e, eː, ɛ, ɛː, ɨ, ɨː, ɐ, ɐː, a, aː, u, uː, o, oː, ɔ, ɔː/ มีสระประสม 3 หน่วยเสียง ได้แก่ /ia, ia, ua/ แต่ภาษาไทยถิ่นอีสานบางถิ่น เช่น ที่อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น มีสระประสม 2 หน่วยเสียง คือ /ia/ และ /ua/ (Wirat Pimpa, 1986, pp.45-46) นอกจากนี้ยังพบว่าเสียงสระ /aː/ เมื่อประสมพยัญชนะควบกล้ำ /kw/ และ /khw/ ภาษาไทยถิ่นอีสานจะใช้เสียง /ua/ ดังที่เจ.มารวิน บราวน์ (Brown, 1965, p.63) ได้กล่าวถึงเสียง /aː/ เมื่อตามหลังพยัญชนะควบกล้ำ /kw/ และ /khw/ จะออกเสียงเป็นเสียง /ua/ ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่าถึงแม้เสียงสระในภาษาไทยทั้งสองถิ่นจะคล้ายกันแต่ก็มีคำบางคำที่ใช้เสียงสระต่างกันกล่าวคือ คำที่ภาษาไทยกรุงเทพฯ ใช้สระเสียง

หนึ่งภาษาไทยถิ่นขอนแก่นจะใช้สระอีกเสียงหนึ่ง และความแตกต่างนี้สามารถหาเสียงปฏิภาค* ได้อย่างมีระบบ เช่น

เสียง /ɨ/ <อี> ในภาษาไทยกรุงเทพฯ เป็นปฏิภาคกับเสียง /ə/ <เอะ> ในภาษาไทยถิ่นอีสาน เช่น

ภาษาไทยกรุงเทพฯ ^{**}	ภาษาไทยถิ่นอีสาน ^{***}	ความหมาย
/phɨŋ ⁴ /	/phəŋ ⁵ /	‘ผึ้ง’
/dɨk ³ /	/dək ¹ /	‘ดึก’

เสียง /u/ <อุ> ในภาษาไทยกรุงเทพฯ เป็นปฏิภาคกับเสียง /o/ <โอะ> ในภาษาไทยถิ่นอีสาน เช่น

ภาษาไทยกรุงเทพฯ	ภาษาไทยถิ่นอีสาน	ความหมาย
/buŋ ⁴ /	/boŋ ⁶ /	‘บุง’
/thuŋ ¹ /	/thon ¹ /	‘ถุง’

เสียง /ɨa/ <เอือ> ในภาษาไทยกรุงเทพฯ เป็นปฏิภาคกับเสียง /ia/ <เอีย> ในภาษาไทยถิ่นอีสาน เช่น

ภาษาไทยกรุงเทพฯ	ภาษาไทยถิ่นอีสาน	ความหมาย
/sɨa ¹ /	/sia ¹ /	‘เสื่อ’
/phɨak ³ /	/phiak ² /	‘เผือก’

* เสียงปฏิภาค (Sound Correspondence) หมายถึง เสียงที่เหมือนหรือต่างกันอย่างมีระบบในคำที่มีความหมายเดียวกันในแต่ละภาษาถิ่นที่ร่วมตระกูลกัน (สุวัฒนา เลี่ยมประวัติ, 2551, น.149.)

** การกำหนดเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทยกรุงเทพฯ ใช้ตามกัลยา ดิงศภิทัย (2526, น.445-447)

*** การกำหนดเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นขอนแก่นในงานวิจัยฉบับนี้ใช้ตาม วิรัช พิมพา (Wirat Pimpa 1986)

เสียง /a:/ <อา> ในภาษาไทยกรุงเทพฯ เมื่อประสมกับพยัญชนะควบกล้ำ /kw/ <กว> และ /khw/ <ขว>, <คว> จะเป็นปฏิภาคกับเสียงสระ /ua/ <อัว> ในภาษาไทยถิ่นอีสาน เช่น

ภาษาไทยกรุงเทพฯ	ภาษาไทยถิ่นอีสาน	ความหมาย
/kwaːŋ ⁴ /	/kuaŋ ⁶ /	'กว้าง'
/khwaː ¹ /	/khua ¹ /	'ขวา'

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า เสียงสระดังกล่าวในภาษาไทยถิ่นอีสานโดยเฉพาะภาษาไทยถิ่นขอนแก่นกำลังเกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะได้รับอิทธิพลจากภาษาไทยกรุงเทพฯโดยผ่านทางสื่อมวลชน ทั้งวิทยุ โทรทัศน์ และสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่สามารถเข้าถึงประชาชนได้มากกว่าแต่ก่อน รวมถึงจังหวัดขอนแก่นได้ถูกกำหนดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา การสาธารณสุข อุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี (ผลการดำเนินงานจังหวัดขอนแก่นประจำปี 2550, น.2) รวมทั้งขอนแก่นเป็นศูนย์กลางการคมนาคมขนส่ง ความเจริญก้าวหน้าดังกล่าวอาจมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตและการใช้ภาษา โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ que เข้าถึงอิทธิพลดังกล่าวได้มากกว่าคนวัยอื่น เริ่มออกเสียงสระ (ə), (o), (ia) และ (ua) เปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับผู้วิจัยได้ทดลองศึกษาการแปรของเสียง (ia) ของผู้บอกภาษาไทยถิ่นขอนแก่น 3 กลุ่มอายุ ได้แก่ กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มวัยกลางคน และกลุ่มวัยชรา ที่อาศัยอยู่ในอำเภอเมืองขอนแก่น ผลจากการทดลองศึกษาทำให้ผู้วิจัยทราบว่าเสียง (ia) มีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางสังคมด้านอายุและถิ่นที่อยู่อาศัย กล่าวคือ กลุ่มวัยรุ่นมีแนวโน้มที่จะออกเสียง (ia) เป็นเสียง [ia] มากกว่ากลุ่มวัยกลางคนและกลุ่มวัยชราซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้เห็นได้ชัดมากในชุมชนเมือง

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการแปรของเสียง (ia) รวมถึงเสียงสระในภาษาไทยถิ่นขอนแก่นที่เป็นปฏิภาคกับเสียงในภาษาไทยกรุงเทพฯอีก 3 เสียง คือ (ə), (o) และ (ua) โดยนำปัจจัยด้านอายุ ถิ่นที่อยู่อาศัย ทัศนคติต่อภาษา และเพศ มาเป็นตัวแปรในการศึกษา เพราะปัจจัยเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการใช้ภาษาของคนในสังคม ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยที่ผ่านมา เช่น งานวิจัยเรื่อง “การแปรของเสียง (h) ในภาษาไทยถิ่นสงขลาเขตชุมชนเมืองตามปัจจัยทางสังคม” ของ ปาลิรัฐ ทรัพย์ปรง (2537) พบว่าปัจจัยอายุมีความสัมพันธ์กับการแปรของเสียง (h) มากที่สุด รองลงมาคือ การศึกษา ทัศนคติต่อภาษา แวดวงภาษา และเพศตามลำดับ หรืองานวิจัย

เรื่อง “การศึกษาการแปรของเสียง (mr) และ (ml) ในภาษาไทยถิ่นสงขลาตามปัจจัยทางสังคม” ของ อภิษฎา แก้วอุทัย (2551) พบว่าปัจจัยถิ่นที่อยู่มีความสัมพันธ์กับการแปรของเสียง (mr) และ (ml) มากที่สุด รองลงมาคือ อายุและเพศ หรืองานวิจัยเรื่อง “การแปรของ (ε) ในภาษาไทยถิ่นนครศรีธรรมราชตามตัวแปรอายุและทัศนคติต่อภาษา” ของ ศุภฤกษ์ หอมแก้ว (2540) พบว่า ตัวแปรทัศนคติต่อภาษามีความสัมพันธ์กับการแปรของ (ε) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และเป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์มากกว่าตัวแปรอายุ

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการแปรของเสียงในภาษายังไม่พบผู้ใดศึกษาการแปรของเสียงสระในภาษาไทยถิ่นขอนแก่นมาก่อน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการแปรของเสียงสระทั้งสี่เสียงได้แก่ (ə), (o), (ia) และ (ua) ในภาษาไทยถิ่นขอนแก่นตามปัจจัยทางสังคม ได้แก่ อายุ ถิ่นที่อยู่อาศัย ทัศนคติต่อภาษา และเพศของผู้บอกภาษา เพื่อให้เห็นแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของเสียงสระดังกล่าวในภาษาไทยถิ่นขอนแก่น อันจะเป็นหลักฐานสำคัญที่ชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่กำลังดำเนินอยู่ อีกทั้งยังเพื่อช่วยคาดการณ์ถึงทิศทางการเปลี่ยนแปลงของเสียงสระในภาษาไทยถิ่นขอนแก่นในอนาคตได้อีกด้วย

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการแปรของเสียงสระ (ə), (o), (ia) และ (ua) ในภาษาไทยถิ่นขอนแก่น
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของการแปรเสียงสระ (ə), (o), (ia) และ (ua) ในภาษาไทยถิ่นขอนแก่นตามปัจจัยทางสังคม ได้แก่ อายุ ถิ่นที่อยู่อาศัย ทัศนคติต่อภาษา และเพศ

1.3 สมมติฐานของการวิจัย

ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ อายุ ถิ่นที่อยู่อาศัย ทัศนคติต่อภาษา และเพศ มีอิทธิพลต่อการแปรของเสียงสระ (ə), (o), (ia) และ (ua) ในภาษาไทยถิ่นขอนแก่น

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาเฉพาะการแปรของเสียงสระ (ə), (o), (ia) และ (ua) จำนวน 54 คำ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของการแปรของเสียงตามปัจจัยทางสังคม ได้แก่ อายุ ถิ่นที่อยู่อาศัย ทัศนคติต่อภาษา และเพศ

2. ศึกษาเฉพาะเขตชุมชนเมืองคือ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น และชุมชนชนบทคือ ตำบลบ้านโคก อำเภอหนองนาคำ จังหวัดขอนแก่น

3. ศึกษาประชากร 3 กลุ่มอายุ คือ กลุ่มอายุ 15-25 ปี, กลุ่มอายุ 35-45 ปี และกลุ่มอายุ 55-65 ปี

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง การแปรของเสียงสระในภาษาไทยถิ่นขอนแก่นตามปัจจัยทางสังคม ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

1.5.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยแบ่งออกเป็น 2 หัวข้อ ได้แก่ ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษาไทยถิ่นขอนแก่น และเอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาการแปรของเสียงในภาษาถิ่นตามปัจจัยทางสังคม

1.5.2 คัดเลือกจุดเก็บข้อมูล

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่นำปัจจัยทางสังคมด้านถิ่นที่อยู่อาศัยที่แตกต่างกันมาเป็นตัวแปรในการศึกษา ผู้วิจัยจึงต้องคัดเลือกเพื่อให้ได้ชุมชนที่เป็นตัวแทน 2 ชุมชน คือ ชุมชนเมืองและชุมชนชนบท โดยมีวิธีการคัดเลือกดังนี้

ผู้วิจัยคัดเลือกจุดเก็บข้อมูลโดยใช้แผนที่ภาษาจังหวัดขอนแก่น ของ สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ (2547, น.116) เพื่อดูว่าพื้นที่ใดใช้ภาษาไทยถิ่นขอนแก่นหนาแน่นมากที่สุด โดยดูจากระดับสีเข้มหรือสีอ่อนของพื้นที่สีเขียว (ดูภาพประกอบภาพที่ 1 หน้า 10) จากนั้นผู้วิจัยจึงนำพื้นที่ที่มีระดับสีเข้มมาเปรียบเทียบกับแผนที่จังหวัดขอนแก่น (ดูภาพประกอบภาพที่ 2 หน้า 11) เพื่อดูว่าพื้นที่เข้มในแผนที่ภาษาตรงกับอำเภอใดในจังหวัดขอนแก่น ปรากฏว่าพื้นที่ที่ใช้ภาษาไทย

ถิ่นชนหนาแน่นมากมีทั้งหมด 4 พื้นที่ ได้แก่ อำเภอเมืองขอนแก่น อำเภอกระนวน อำเภอนองเรือ และอำเภอนองนาคำ ต่อมาผู้วิจัยจึงศึกษารายละเอียดลักษณะทางสังคมว่าพื้นที่ใดเหมาะสมที่จะเป็นจุดเก็บข้อมูลมากที่สุด โดยผู้วิจัยได้ใช้หลักเกณฑ์ของ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536, น.10-14) ซึ่งแบ่งลักษณะของชุมชนตามการบริหารการปกครอง และแบ่งตามความสัมพันธ์ด้านประชากร เศรษฐกิจ และสังคมดังนี้

1) ลักษณะของชุมชนแบ่งตามการบริหารการปกครอง (administration unit) สามารถแบ่งลักษณะของชุมชนได้ 6 ชุมชน โดยพิจารณาจากลักษณะการปกครองของไทยตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ดังนี้

(1) ชุมชนหมู่บ้าน เป็นชุมชนซึ่งประกอบด้วยบ้านหลายบ้านในท้องที่เดียวกัน โดยจัดอยู่ในความปกครองอันเดียวกันเป็นหมู่บ้านหนึ่ง แต่จำนวนบ้านจะน้อยให้ถือเอาจำนวนคนเป็นสำคัญคือ ประมาณ 200 คน ก็จัดตั้งหมู่บ้านได้ โดยปกติแล้วชุมชนหมู่บ้านมักจะเป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม

(2) ชุมชนเขตสุขาภิบาล ชุมชนที่เหมาะสมจะจัดตั้งเป็นเขตสุขาภิบาลได้ต้องมีเนื้อที่ของเขตประมาณ 1-4 ตารางกิโลเมตร มีร้านค้าประมาณ 10 ห้อง และควรมีประชากรในเขตประมาณ 1,500 คน ชุมชนเขตสุขาภิบาลนี้จะมักอยู่ในเขตตำบลและเขตอำเภอ สำหรับตำบลมีหมู่บ้านรวมกัน 20 หมู่บ้าน หรือมีประชากร 2,000 คนขึ้นไป ส่วนอำเภอมีประชากร 10,000 คนขึ้นไป

(3) ชุมชนเขตเทศบาลตำบล คือชุมชนเขตสุขาภิบาลที่มีความเจริญ และมีความหนาแน่นยกฐานะจากสุขาภิบาลมาเป็นเทศบาล ลักษณะของชุมชนเขตเทศบาลตำบลเป็นชุมชนที่ใหญ่และมักจะอยู่ในเขตของอำเภอ

(4) ชุมชนเขตเทศบาลเมือง เป็นชุมชนที่มีราษฎรในท้องที่ตั้งตั้งแต่ 10,000 คน ความหนาแน่นของประชากรไม่ต่ำกว่า 3,000 คนต่อ 1 ตารางกิโลเมตร ชุมชนเขตเทศบาลเมืองมักจะตั้งในเขตของตัวจังหวัดตั้งอยู่ และเป็นศูนย์กลางของการบริหารส่วนราชการต่างๆ

(5) ชุมชนเขตเทศบาลนคร คือชุมชนจากเทศบาลเมืองสามารถยกฐานะขึ้นมาเป็นเทศบาลนครโดยท้องที่นั้นมีราษฎรตั้งแต่ 50,000 คนขึ้นไป มีความหนาแน่นของประชากรไม่ต่ำกว่า 3,000 คนต่อ 1 ตารางกิโลเมตร เป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่และเป็นศูนย์กลางของการบินพาณิชย์และอื่นๆ

(6) ชุมชนเขตกรุงเทพมหานคร เป็นชุมชนที่ประชากรอยู่อย่างหนาแน่นมากและเป็นเอกนคร (primate city)

2) ลักษณะชุมชนแบ่งตามความสัมพันธ์ด้านประชากร เศรษฐกิจ และสังคม มีรายละเอียดดังนี้

(1) ด้านประชากร ลักษณะด้านประชากรของชุมชนชนบทมีจำนวนน้อย มีความหนาแน่นน้อย ประชากรมีรายได้ต่ำ และมีความเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน ในขณะที่ชุมชนเมืองมีประชากรจำนวนมาก ความหนาแน่นมาก ประชากรมีรายได้สูง และมีการปะปนหลายชาติพันธุ์

(2) ด้านเศรษฐกิจ ชุมชนชนบทอาชีพหลักคือเกษตรกรรม และอาชีพหนึ่งทำหลายอย่างได้ ส่วนชุมชนเมืองอาชีพหลักมีหลากหลายนอกเหนือจากเกษตรกรรม และส่วนใหญ่อาชีพจะแยกเป็นงานย่อยๆ เฉพาะด้าน

(3) ด้านสังคม ชุมชนชนบทมีสิ่งแวดล้อมที่คล้ายคลึงกัน ความเคลื่อนไหวทางสังคมมีน้อย สถาบันและองค์กรต่างๆ มีน้อยและมีความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิ สิ่งอำนวยความสะดวกจึงมีน้อย ส่วนในชุมชนเมืองมีความแตกต่างกันในด้านสิ่งแวดล้อม ความเคลื่อนไหวทางสังคมมีมาก สถาบันและองค์กรต่างๆ มีมาก มีความสัมพันธ์แบบทุติยภูมิ มีสิ่งอำนวยความสะดวกมาก

จากหลักเกณฑ์ดังกล่าวผู้วิจัยได้ศึกษาภาพรวมด้านการปกครอง ประชากร เศรษฐกิจ และสังคมของพื้นที่ทั้ง 4 อำเภอ เพื่อคัดเลือกจุดเก็บข้อมูลที่เป็นตัวแทนชุมชนเมือง และชุมชนชนบทดังนี้

1) พื้นที่ที่เป็นตัวแทนชุมชนเมือง

การเลือกพื้นที่ที่เป็นตัวแทนชุมชนเมือง จากการศึกษาหลักเกณฑ์ดังกล่าวรวมถึงข้อมูลการปกครองจังหวัดขอนแก่นพบว่า จังหวัดขอนแก่นมีชุมชนที่เป็นเขตเทศบาลนคร 1 แห่ง คือ เทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมืองขอนแก่น มีจำนวนประชากร 120,167 คน ความหนาแน่นของประชากร 2,612 คนต่อตารางกิโลเมตร และมีสถิติการย้ายเข้าและย้ายออกในอัตราที่สูงคือ จำนวนประชากรย้ายเข้า 26,461 คน และย้ายออก 24,410 คน (สำนักงานสถิติจังหวัดขอนแก่น, 2550. สมุดรายนงานสถิติจังหวัด ฉบับ พ.ศ. 2550. เอกสารอยู่ระหว่างจัดทำ)

ผู้วิจัยเลือกตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น เป็นตัวแทนชุมชนเมืองในการเก็บข้อมูล เนื่องจากตำบลในเมือง เป็นเขตเทศบาลนครที่มีลักษณะเป็นชุมชนเมืองมากที่สุด เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจและธุรกิจเกือบทุกประเภท อาชีพของประชากรมีหลากหลายนอกเหนือจากเกษตรกรรม เช่น ค้าขาย รับราชการ รับจ้าง เป็นต้น อีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางของหน่วยราชการ

ต่างๆ เช่น ศาลากลางจังหวัด ศาลจังหวัด ที่ว่าการอำเภอ เป็นต้น และยังเป็นศูนย์กลางการศึกษา รวมถึงเป็นศูนย์กลางการคมนาคมติดต่อภายในจังหวัดและมีสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆเป็นจำนวนมาก

2) พื้นที่ที่เป็นตัวแทนชุมชนชนบท

การเลือกพื้นที่ที่เป็นตัวแทนชุมชนชนบท ผู้วิจัยเลือกอำเภอหนองนาคำเป็นตัวแทนชุมชนชนบทในการเก็บข้อมูล เนื่องจากเป็นอำเภอที่มีลักษณะเป็นชุมชนชนบทตามเกณฑ์ของสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536) กล่าวคือ มีจำนวนประชากร 23,403 คน ความหนาแน่นของประชากรเพียง 147 คนต่อตารางกิโลเมตร จำนวนประชากรย้ายเข้า 1,043 คน และจำนวนประชากรย้ายออก 880 คน (สำนักงานสถิติจังหวัดขอนแก่น. 2550. *สมุดรายงานสถิติจังหวัดฉบับ พ.ศ. 2550*. เอกสารอยู่ระหว่างจัดทำ)

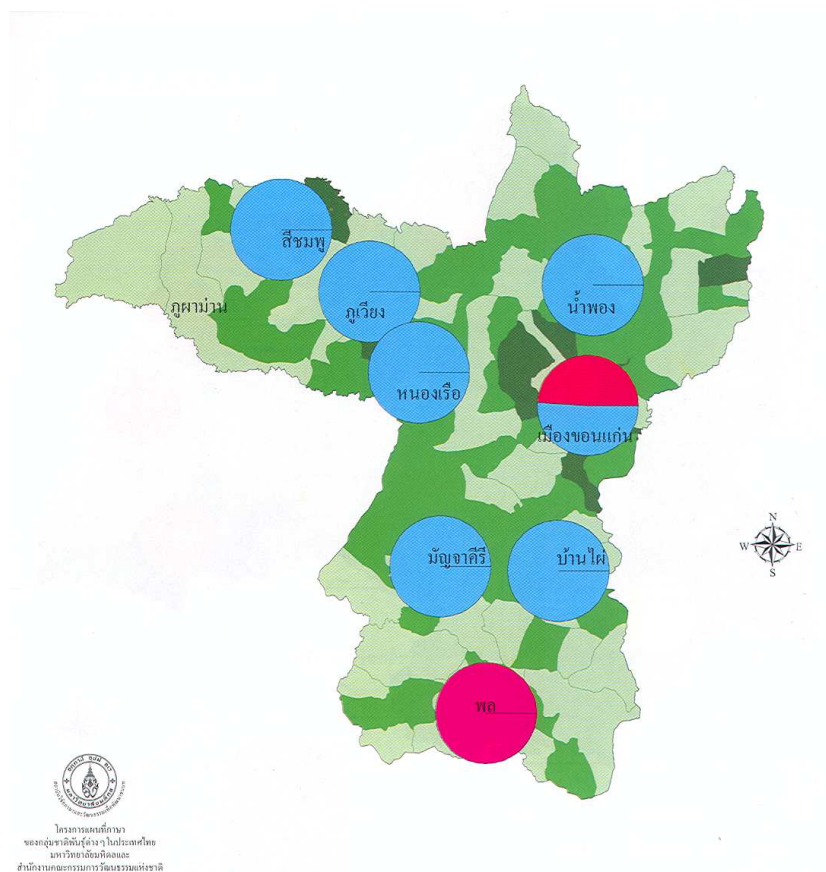
อำเภอหนองนาคำแบ่งการปกครองออกเป็น 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลภูธาตุ ตำบลบ้านโคก และตำบลชนวน ซึ่งยังไม่มีตำบลใดที่ได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลหรือเทศบาลเมือง ผู้วิจัยได้เลือกจุดเก็บข้อมูลที่ตำบลบ้านโคก เพราะตำบลนี้มีสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่ตรงข้ามกับตำบลในเมือง ประชากรในตำบลส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เป็นตำบลที่ไม่ใช่เขตสถานที่ท่องเที่ยว ความพลุกพล่านและความหลากหลายจากผู้คนต่างถิ่นจึงมีน้อย อีกทั้งตำบลบ้านโคกมีสภาพภูมิประเทศเป็นภูเขา ด้านทิศตะวันออกนั้นมียอดเขาเป็นแนวแบ่งเขตส่วนด้านทิศตะวันตกติดกับอ่างเก็บน้ำเขื่อนอุบลรัตน์ การคมนาคมเข้าออกในตำบลนี้มีน้อย สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆจึงมีน้อย

ส่วนตำบลภูธาตุและตำบลชนวน ผู้วิจัยไม่ได้คัดเลือกเป็นจุดเก็บข้อมูล เนื่องจากทั้ง 2 ตำบลดังกล่าว มีจำนวนประชากรและความหนาแน่นมากกว่าตำบลบ้านโคก อีกทั้งยังมีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ ตำบลภูธาตุ มีชุมชนโบราณก่อนประวัติศาสตร์โนนนกทา ซึ่งเป็นแหล่งโบราณคดีที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดขอนแก่น เนื่องจากพบหลักฐานทางโบราณคดีหลายประเภทเป็นจำนวนมาก เช่น ภาชนะดินเผา โครงกระดูก สัริด เหล็ก และกระดูกสัตว์ จึงมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่สนใจโบราณคดีเหล่านี้เข้าไปท่องเที่ยวอย่างไม่ขาดสาย

ส่วนตำบลชนวนเป็นตำบลที่มีการพัฒนาท่องเที่ยวที่ราบลุ่มส่วนที่ติดกับภูเขาและเขื่อนอุบลรัตน์เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวของตำบล เนื่องจากเขื่อนอุบลรัตน์เป็นเขื่อนที่มีลักษณะคล้ายทะเลสาบและโอบล้อมด้วยภูเขา เป็นเสน่ห์ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวขอนแก่นและจังหวัดใกล้เคียงมาพักผ่อนเป็นจำนวนมาก ผู้วิจัยจึงเห็นว่าตำบลภูธาตุและตำบลชนวนน่าจะเกิดความ

พลุกพล่านและความหลากหลายจากผู้คนต่างถิ่นทำให้การสื่อสารกับบุคคลภายนอกมีมากกว่า
ตำบลบ้านโคก

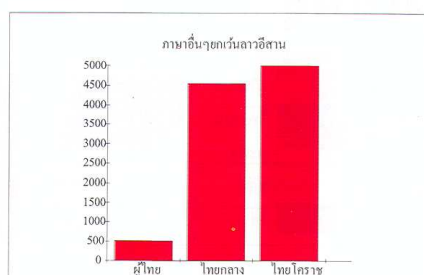
ภาพที่ 1
แผนที่ภาษาจังหวัดขอนแก่น

ขอนแก่น

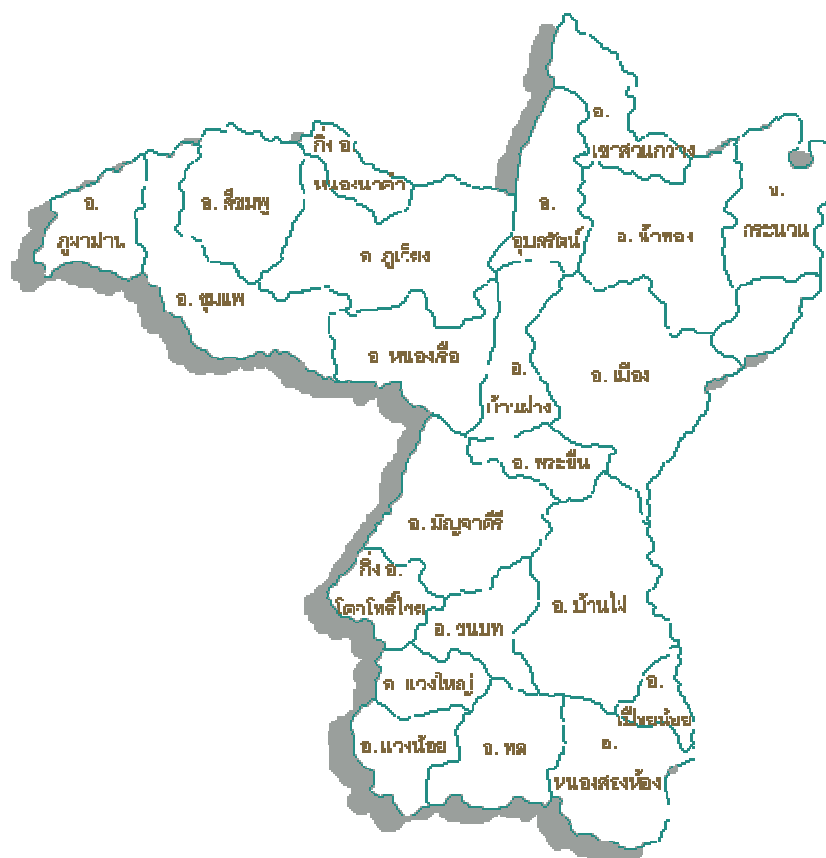

ภาษาหลักในจังหวัดขอนแก่น คือลาวอีสาน แสดงด้วยระดับสีเข้มอ่อนตามพื้นที่
ภาษาอื่นๆแสดงในระดับด้วยแถบสีเทา

ที่มา : สุวิไล เปรมศรีรัตน์, และคณะ. (2547,น.116)

ภาพที่ 2
แผนที่จังหวัดขอนแก่น

ที่มา: แผนที่จังหวัดขอนแก่น.สืบค้นเมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2552,
จาก http://www.khonkaenlink.info/khonkaen_info/map_thai.html

1.5.3 การคัดเลือกผู้บอกภาษา

ผู้วิจัยคัดเลือกผู้บอกภาษาโดยแบ่งตามตัวแปรทางสังคมออกเป็น 4 ตัวแปร ได้แก่ อายุ ถิ่นที่อยู่อาศัย ทักษะติดต่อภาษา และเพศ ดังต่อไปนี้

1.5.3.1 ตัวแปรอายุ ผู้วิจัยแบ่งกลุ่มผู้บอกภาษาออกเป็น 3 กลุ่มอายุ คือ

1. กลุ่มอายุ 15-25 ปี หรือกลุ่มวัยรุ่น
2. กลุ่มอายุ 35-45 ปี หรือกลุ่มวัยกลางคน
3. กลุ่มอายุ 55-65 ปี หรือกลุ่มวัยชรา

การที่ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มอายุของผู้บอกภาษาให้แต่ละช่วงห่างกัน 10 ปี เพื่อให้เห็นความแตกต่างของผู้บอกภาษาแต่ละกลุ่มอายุได้อย่างชัดเจน ส่วนเหตุผลที่ผู้วิจัยกำหนดผู้บอกภาษาที่อายุน้อยที่สุดเพียง 15 ปีนั้น เป็นเพราะผู้บอกภาษาที่อายุต่ำกว่า 15 ปี น่าจะมีประสบการณ์ในการใช้ภาษาไม่เพียงพอซึ่งอาจจะทำให้เข้าใจความหมายของคำน้อยจึงไม่เหมาะสมที่จะใช้เป็นตัวแทนของกลุ่มวัยรุ่น และเหตุผลที่กำหนดให้ผู้บอกภาษาอายุมากที่สุดคือ 65 ปี เป็นเพราะผู้บอกภาษาที่มีอายุมากกว่า 65 ปี มักจะมีอวัยวะในการออกเสียงไม่สมบูรณ์ อาจทำให้บอกภาษาได้ไม่ชัดเจนซึ่งอาจส่งผลให้ข้อมูลทางภาษาศาสตร์คลาดเคลื่อนได้

1.5.3.2 ตัวแปรถิ่นที่อยู่อาศัย เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่นำตัวแปรถิ่นที่อยู่อาศัยที่แตกต่างกันมาเป็นตัวแปรในการศึกษา ผู้วิจัยจึงแบ่งกลุ่มผู้บอกภาษาออกเป็น 2 ชุมชน คือ

1. ผู้บอกภาษาในชุมชนเมือง (อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น)
2. ผู้บอกภาษาในชุมชนชนบท (อำเภอนองนาคำ จังหวัดขอนแก่น)

1.5.3.3 ตัวแปรทัศนคติต่อภาษา ผู้วิจัยต้องการศึกษาความคิดเห็นที่มีต่อภาษาถิ่นของผู้บอกภาษา รวมถึงความต้องการให้ตนเองและบุคคลรอบข้างพูดภาษาถิ่นหรือภาษาไทยกรุงเทพฯ ทักษะติดต่อภาษาของผู้บอกภาษาในงานวิจัยนี้แบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ

1. ทักษะติดต่อภาษา หมายถึง ทักษะที่ดีต่อภาษา
2. ทักษะติดต่อภาษา หมายถึง ทักษะที่ไม่ดีต่อภาษา

ส่วนวิธีตัดสินว่าผู้ใดมีทักษะติดต่อภาษาหรือทักษะติดต่อภาษา ผู้วิจัยได้นำเสนอไว้ใน 1.5.7

1.5.3.4 ตัวแปรเพศ เนื่องจากผู้วิจัยต้องการได้ภาพรวมของการใช้ภาษาจริงของผู้บอกภาษาทั้งเพศชายและเพศหญิง ผู้วิจัยจึงเก็บข้อมูลจากผู้บอกภาษาทั้ง 2 เพศ

1.5.4 กำหนดจำนวนผู้บอกภาษา

ผู้วิจัยกำหนดจำนวนผู้บอกภาษาชุมชนละ 60 คน โดยแบ่งเป็นช่วงอายุละ 20 คน ในแต่ละช่วงอายุแบ่งเป็นเพศชาย 10 คน และเพศหญิง 10 คน รวมจำนวนผู้บอกภาษาทั้งชุมชนเมืองและชุมชนชนบททั้งสิ้น 120 คน ดังนี้

ตารางที่ 1.1

จำนวนผู้บอกภาษาไทยถิ่นขอนแก่นตามปัจจัยทางสังคม

กลุ่มอายุ	ผู้บอกภาษาชุมชนเมือง		ผู้บอกภาษาชุมชนชนบท	
	เพศชาย	เพศหญิง	เพศชาย	เพศหญิง
กลุ่มอายุ 15-25 ปี	10	10	10	10
กลุ่มอายุ 35-45 ปี	10	10	10	10
กลุ่มอายุ 55-65 ปี	10	10	10	10
	รวม 60 คน		รวม 60 คน	

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ควบคุมตัวแปรโดยพยายามให้ผู้บอกภาษาที่มีความคล้ายคลึงกันในภูมิหลังด้านอื่นๆอีก ได้แก่

1. มีสัญชาติไทย เชื้อชาติไทย
2. มีภูมิลำเนาและสถานที่เกิดในจังหวัดขอนแก่น โดยไม่เคยอพยพโยกย้ายไปอยู่
ถิ่นอื่น
3. มีบิดามารดาพูดภาษาไทยถิ่นขอนแก่นในชีวิตประจำวัน
4. พูดภาษาไทยถิ่นขอนแก่นเป็นภาษาแรก
5. มีวุฒิการศึกษาไม่เกินระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

1.5.5 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย รายการคำที่ใช้ในการทดสอบ แบบสอบถาม ตลอดจนอุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ดังนี้

1) รายการคำ

รายการคำที่นำมาใช้ทดสอบการแปรของเสียงนั้นผู้วิจัยได้คัดเลือกคำศัพท์ที่ใช้เสียงสระ (ə), (o), (ia) และ (ua) จาก แบบสอบถามสำหรับสำรวจเสียงและระบบเสียงในภาษาไทยถิ่นอีสาน ของ วีระพันธ์ ล.ทองคำ (2520), ภาษาถิ่น ของธวัช ปุณโณทก (2526), พจนานุกรมอีสาน-กลาง ฉบับมหาวิทยาลัยขอนแก่น-สหวิทยาลัยอีสาน (2532) และพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546) จำนวน 54 คำ ซึ่งแยกเป็นคำทดสอบการแปรของเสียง (ə) จำนวน 9 คำ เสียง (o) จำนวน 9 คำ เสียง (ia) จำนวน 30 คำ และเสียง (ua) จำนวน 6 คำ โดยคำเหล่านี้เป็นคำที่มีปฏิภาคกับภาษาไทยกรุงเทพฯอย่างเป็นระบบ รายการคำมีดังนี้

รายการคำศัพท์ของเสียง (ə) จำนวน 9 คำ ได้แก่

1. /məŋ ³ /	‘มึง’
2. /phəŋ ⁵ /	‘ผึ้ง’
3. /dək ¹ /	‘ดึก’
4. /lək ⁴ /	‘ลึกลับ’
5. /fək ¹ /	‘ฝึก’
6. /khəŋ ⁴ /	‘เครื่อง’
7. /thəŋ ¹ /	‘ถึง’
8. /kəŋ ⁴ /	‘กึ่ง’
9. /sa ² ʔək ¹ /	‘สะอึก’ [*]

^{*} การคัดเลือกคำว่า ‘สะอึก’ ซึ่งเป็นคำสองพยางค์คำเดียวในจำนวนคำศัพท์ 54 คำนั้น เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่าเป็นคำที่ชาวขอนแก่นยังคงใช้พูดในชีวิตประจำวัน เป็นคำที่ผู้บอกภาษาเข้าใจง่ายเมื่อผู้วิจัยถามคำถามหรือแสดงท่าทางประกอบ และที่สำคัญผู้วิจัยเห็นว่าเป็นคำสองพยางค์ที่ไม่ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการรวมเสียง

รายการคำศัพท์ของเสียง (o) จำนวน 9 คำ ได้แก่

1. /thon⁴/ 'ทุ้ง'
2. /bon⁶/ 'บั้ง'
3. /thon¹/ 'ถูง'
4. /ʔon⁶/ 'อั้ง' (มือ)
5. /non⁴/ 'นั้ง'
6. /lom⁴/ 'ลุ่ม'
7. /don⁶/ 'ดุ้น'
8. /thom⁴/ 'ทุ้ม'
9. /nom⁶/ 'งุ่ม'

รายการคำศัพท์ของเสียง (ia) จำนวน 30 คำ ได้แก่

1. /kia²/ 'เกลื่อ'
2. /kian⁶/ 'เกลื่อน'
3. /khian⁴/ 'เขื่อน'
4. /khia³/ 'เครือ'
5. /khian³/ 'เคื่อง'
6. /siak⁶/ 'เขือก'
7. /siam⁴/ 'เขื่อม'
8. /dian²/ 'เดื่อน'
9. /tian²/ 'เตื่อน'
10. /thian⁴/ (ของ) 'เถื่อน'
11. /bia⁴/ 'เบื่อ'
12. /piak²/ 'เปลือก'
13. /pian²/ 'เปลื่อง'
14. /phiak²/ 'เฟือก'
15. /fian³/ 'มะเฟื่อง'
16. /miaj⁴/ 'เมื่อย'
17. /mian³/ 'เมื่อง'

18. /miak ⁶ /	‘เมือก’
19. /lia ³ /	‘เรือ’
20. /hian ⁵ /	‘เรือน’
21. /liat ⁶ /	‘เลือด’
22. /liaj ⁶ /	‘เลื่อย’
23. /sia ¹ /	‘เสือ’
24. /sia ⁵ /	‘เสื่อ’
25. /siak ² /	‘เสือก’
26. /siam ⁴ /	‘เสียม’
27. /pia ⁴ /	‘เหยื่อ’
28. /liak ² /	‘เหลือก’
29. /lian ¹ /	‘เหลียง’
30. /ɲiak ² /	‘เหือก’

รายการคำศัพท์ของเสียง (ua) จำนวน 6 คำ ได้แก่

1. /khua ¹ /	‘ขวา’
2. /kuan ² /	‘กว้าง’
3. /khuan ¹ /	‘ขวาง’
4. /khua ³ /	‘ควาย’
5. /kuan ¹ /	‘ขวาน’
6. /kuan ⁶ /	‘กว้าง’

2) แบบสอบถาม

แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ

(1) ส่วนที่เป็นประวัติส่วนตัวของผู้บอกภาษาเพื่อใช้เป็นหลักฐานว่าผู้บอกภาษามีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้

(2) แบบสอบถามทัศนคติต่อภาษาจำนวน 5 ข้อ ซึ่งแบบสอบถามนี้ผู้วิจัยดัดแปลงมาจากการวิจัยของปาลิรัฐ ทวีทรัพย์รุ่ง (2537) คำถามเกี่ยวกับทัศนคติต่อภาษามีดังนี้

ก. คุณคิดว่าภาษาไทยถิ่นขอนแก่นกับภาษาไทยกรุงเทพฯ ภาษาใดเพราะกว่ากัน

ข. เมื่อคุณอยู่ในจังหวัดขอนแก่น หรือจังหวัดใดในภาคอีสาน โดยส่วนใหญ่คุณชอบหรือต้องการที่จะใช้ภาษาอะไรมากกว่ากัน ภาษาไทยถิ่นขอนแก่นหรือภาษาไทยกรุงเทพฯ

ค. สมมติว่าถ้าคุณไปกรุงเทพฯ หรือจังหวัดใดในภาคอื่น ถ้าเห็นคนพูดภาษาอีสานกันคุณอยากพูดภาษาอะไรกับเขา ภาษาไทยถิ่นขอนแก่นหรือภาษาไทยกรุงเทพฯ

ง. ถ้าให้เลือกได้คุณอยากใช้ชีวิตอยู่ในสังคมที่พูดภาษาไทยถิ่นขอนแก่นหรือภาษาไทยกรุงเทพฯ

จ. ถ้ามีสมาชิกใหม่เพิ่มขึ้นในครอบครัว คุณจะสอนให้เขาพูดภาษาอะไรเป็นภาษาแรก ภาษาไทยถิ่นขอนแก่นหรือภาษาไทยกรุงเทพฯ

(3) ส่วนที่เป็นแบบทดสอบการออกเสียงสระ (ə), (o), (ia) และ (ua) เพื่อให้ผู้บอกภาษาพูดคำที่ต้องการวิเคราะห์หน่วยเสียงสระออกมา

3) อุปกรณ์ประกอบการเก็บข้อมูล รูปภาพและการแสดงท่าทางตลอดจนสมมติสถานการณ์ เพื่อให้ผู้บอกภาษาเข้าใจความหมายของคำที่ต้องการ

4) อุปกรณ์สำหรับบันทึกเสียง ผู้วิจัยใช้เครื่องบันทึกเสียงชนิด Mp3 ใช้รุ่น NWD-B103F

5) สมุดบันทึก ปากกา เพื่อบันทึกข้อสังเกตต่างๆที่ผู้วิจัยพบ

1.5.6 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการพูดคุยเพื่อสร้างความเป็นกันเองกับผู้บอกภาษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นธรรมชาติมากที่สุดโดยดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆดังนี้

1. ทักทายและแนะนำตัวเอง พูดคุยกับบุคคลที่อาจเป็นผู้บอกภาษาได้ โดยแนะนำตัวเองด้วยภาษาไทยกลาง และให้ผู้พูดภาษาไทยถิ่นอีสานเป็นล่ามเพื่อสร้างความคุ้นเคยกับผู้บอกภาษาและไม่ให้ผู้บอกภาษาเกิดความรู้สึกวิตกกังวล

2. ตรวจสอบคุณสมบัติของผู้บอกภาษาว่าครบถ้วนตามคุณสมบัติที่ต้องการหรือไม่

3. เมื่อตรวจสอบแล้วว่าผู้บอกภาษามีคุณสมบัติครบถ้วนเหมาะสมที่จะเป็นผู้บอกภาษาได้แล้ว ผู้วิจัยจึงชี้แจงวัตถุประสงค์ในการขอสัมภาษณ์ โดยบอกกับผู้บอกภาษาว่าผู้วิจัยสนใจภาษาไทยถิ่นขอนแก่นเพราะเป็นชาวขอนแก่นโดยกำเนิดจึงสนใจที่จะศึกษาภาษาไทยถิ่นขอนแก่นให้ลึกซึ้ง และขอความร่วมมือจากผู้บอกภาษาเพื่อขอสัมภาษณ์และบันทึกเสียง

4. เมื่อผู้บอกภาษาให้ความร่วมมือจึงเริ่มถามข้อมูลส่วนตัวผู้บอกภาษาโดยล่ำน จากนั้นจึงสอบถามทัศนคติต่อภาษาของผู้บอกภาษาจากคำถามที่เตรียมไว้ และต่อด้วยคำถามเกี่ยวกับคำศัพท์ต่างๆ ซึ่งในการสัมภาษณ์จะซักถามโดยการใช้น้ำคำถามเช่น “น้ำทะเลมีรสชาติเค็มเหมือนอะไร” รวมทั้งใช้อุปกรณ์ต่างๆช่วย เช่น รูปภาพ และการแสดงท่าทางประกอบ ในการสัมภาษณ์แต่ละคำผู้วิจัยจะบันทึกเสียงโดยให้ผู้บอกภาษาออกเสียงคำละ 2 ครั้ง

1.5.7 การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ผู้วิจัยนำเครื่องบันทึกเสียงที่บันทึกข้อมูลที่สัมภาษณ์มาถอดเสียงการออกเสียงสระ (ə), (o), (ia) และ (ua) ทั้ง 54 คำ รวมไปถึงการนับคะแนนทัศนคติต่อภาษา ซึ่งการนับคะแนนจากแบบสอบถามทัศนคติต่อภาษา ผู้วิจัยจะให้คะแนน 1 คะแนนหากผู้บอกภาษาตอบภาษาไทยถิ่นขอนแก่น และให้ 0 คะแนนหากผู้บอกภาษาตอบภาษาไทยกรุงเทพฯ ผู้บอกภาษาคนใดได้ 3-5 คะแนน ถือว่าเป็นผู้มีทัศนคติบวกต่อภาษา ส่วนผู้ที่ได้ 1-2 คะแนน จะถือว่าเป็นผู้ที่ทัศนคติทางลบต่อภาษา

2. ผู้วิจัยนำข้อมูลการออกเสียง (ə), (o), (ia) และ (ua) ของผู้บอกภาษาทั้ง 120 คน มารวมจำนวนครั้งการปรากฏของรูปแปรเสียงสระดังกล่าว โดยไม่คำนึงถึงปัจจัยทางสังคม แล้วนำมาคำนวณอัตราร้อยละ (Percentage) ของรูปแปรแต่ละรูป เพื่อดูความถี่ของการปรากฏของรูปแปรทั้งหมด

3. ผู้วิจัยนำการปรากฏรูปแปรเสียงมาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแปรของเสียง (ə), (o), (ia) และ (ua) กับปัจจัยทางสังคม 4 ประเภท ได้แก่ อายุ ถิ่นที่อยู่อาศัย ทัศนคติต่อภาษา และเพศ เพื่อเปรียบเทียบความถี่ของการปรากฏ รวมทั้งนำค่าสถิติไคสแควร์ (χ^2) มาทดสอบว่าปัจจัยทางสังคมทั้งสี่นั้นมีความสัมพันธ์กับการใช้รูปแปรของเสียงดังกล่าวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติหรือไม่

1.5.8 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบลักษณะการแปรของเสียงสระ (ə), (o), (ia) และ (ua) ในภาษาไทยถิ่นขอนแก่นตามปัจจัยทางสังคม

2. ทำให้เห็นแนวโน้มของการแปรเสียงสระ (ə), (o), (ia) และ (ua) ในภาษาไทยถิ่นขอนแก่นที่สัมพันธ์กับปัจจัยทางสังคม

3. เป็นประโยชน์ต่อการวางแผนนโยบายภาษาของชาติทั้งการอนุรักษ์และพัฒนาภาษาถิ่น

1.7 คำจำกัดความศัพท์เฉพาะ *

1. การแปร (variation) หมายถึง การที่สิ่งหนึ่งมีรูปร่าง ลักษณะ คุณสมบัติ หรือส่วนประกอบที่เปลี่ยนแปลงหรือแตกต่างไปจากเดิม การแปรทำให้เกิดรูปแปร ซึ่งมีรูปร่าง ลักษณะ คุณสมบัติ หรือส่วนประกอบต่างกันบางประการ แต่ก็ยังเป็นสมาชิกของสิ่งเดียวกัน การแปรอาจหมายถึง การที่ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีลักษณะที่เบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานหรือรูปที่เป็นมาตรฐานก็ได้ รูปที่เป็นมาตรฐานนั้นมักถูกกำหนดโดยสังคม

2. ตัวแปรภาษา (linguistic variable) หมายถึง รูปภาษาที่ถูกจัดให้เป็นตัวแปรในการวิเคราะห์ภาษา ตัวแปรภาษามักเป็นตัวแปรตาม ซึ่งแปรไปตามปัจจัยต่างๆ ทางสังคม

3. ตัวแปรทางสังคม (social variable) หมายถึง ปัจจัยต่างๆ ทางสังคมซึ่งก็คือ คุณสมบัติทางสังคมของผู้พูดเช่น อายุ เพศ ถิ่นที่อยู่ ชาติพันธุ์ ฯลฯ และบริบทในการใช้ภาษา เช่น กาลเทศะ เรื่องที่พูด เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้ถือเป็นตัวแปรอิสระ (independent variable) เป็นตัวแปรที่กำหนดสิ่งอื่นให้มีการแปร แต่ตนเองไม่ถูกกำหนดโดยสิ่งใดในการวิเคราะห์

4. ตัวแปรอิสระ (independent variable) หมายถึง เมื่อสิ่ง 2 สิ่งมีความสัมพันธ์กัน สิ่งหนึ่งอาจทำให้อีกสิ่งหนึ่งแปรไป สิ่งแรกก็เป็นตัวแปรชนิดเรียกว่า ตัวแปรอิสระ ตัวแปรอิสระมักได้แก่ปัจจัยทางสังคมต่างๆ เช่น เพศ อายุ อาชีพ การศึกษา ชาติพันธุ์ เป็นต้น

5. ตัวแปรตาม (dependent variable) หมายถึง เมื่อสิ่ง 2 สิ่งมีความสัมพันธ์กัน สิ่งที่แปรตามอีกสิ่งหนึ่งนั้นเรียกได้ว่าตัวแปรตาม ได้แก่ ภาษาซึ่งจะแปรไปตามปัจจัยต่างๆ ทางสังคม

* คำจำกัดความศัพท์เฉพาะนำมาจาก อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2532).

1.8 เครื่องหมายและสัญลักษณ์ที่ใช้ในงานวิจัย

1. ()	หมายถึง	เสียงที่เป็นตัวแปรภาษาหรือตัวแปรตามในการวิเคราะห์
2. []	หมายถึง	เสียงที่เป็นรูปแปรภาษา
3. //	หมายถึง	การถ่ายเสียงในระดับสัทศาสตร์และเป็นเสียงหรือศัพท์ที่เป็นมาตรฐานในภาษานั้น
4. < >	หมายถึง	เสียงอ่านตามระบบอักษรวิธีภาษาไทย มาตรฐาน
5. ~	หมายถึง	แปรเป็น
6. ‘ ’	หมายถึง	ความหมายของคำ